РЕЗЮМЕ. Музыкальная наследия каракалпаков -это часть политического и иторического развития народа, этно психологические аспекты, жизненный опыт, политические взгляды, цель и реализация которых находят отражение в деловых, образавательных и исторических традициях личности.

SUMMARY. The musical heritage of the Karakalpaks is a part of the political and historical development of the people, ethnopsychological aspects, life experience, political views, the purpose and implememtation of which are reflected in the business, educational and historical traditions of the individual.

AKTYOR PLASTIKASÍ

Biybinaz Bakhieva – *oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: aktyor plastikasi, teatr san’ati, tana harakati, mimika, dramatik ko‘rinish, obraz yaratish, ekspressiv harakat, saxna plastikasi.

Ключевые слова: пластика актера, театральное искусство, движения тела, мимика, драматическое изображение, создание образа, выразительное движение, сценическая пластика.

Key words: actor’s plasticity, theatrical art, body language, facial expressions, dramatic action, image creation, expressive movement, stage plasticity.

Insan denesi - bul tábiyattıń eń jetilisken ájayıbatlarınan biri bolıp, áyyemnen kórkem óner sheberleri, filosoflar hám ilimpazlardıń dıqqat orayında bolıp kelgen. Onıń háreketi, túsindiriwshi qural sıpatında paydalanılıwı bolsa «insan plastikası» túsiniginiń tiykarın quraydı. Insan plastikası mádeniyatı - bul insan denesiniń estetikalıq, sezimlik hám mádeniy imkaniyatların ańlaw, olardı kórkem óner quralında kórsetiw mádeniyatı esaplanadı. Ol hár qıylı kórkem óner túrlerinde - músinshilik, teatr, ayaq oyın, moda, súwretlew óneri sıyaqlı baǵdarlarda keńnen sáwlelengen. Teatr kórkem óneri insan ruwxıy dúnyasınıń saxnadaǵı kórkem kórinisi bolıp, onda sóz, mimika, dawıs hám háreket úylesimi úlken rol atqaradı. Aktyordıń saxnadaǵı fizikalıq kelip shıǵıwı, yaǵnıy denesi - onıń eń tiykarǵı túsindiriwshi qurallarınan biri esaplanadı. Sol sebepli aktyor plastikası teatr pedagogikasında ayrıqsha orın tutadı. Ol aktyordıń sezimlerin, obrazın, jaǵdayların saxnada anıq hám tásirli jetkeriw imkanın beredi.

«Insan plastikası» ataması grek tilinen alınǵan bolıp, «forma beriw», «beyimlesiw» degen mánilerdi ańlatadı. Antik dáwirde bul túsinik insan denesin jetilisken formada súwretlewge qaratılǵan músinshilik óneri menen baylanıslı bolǵan. Ásirese, áyyemgi grek músinshileri adam anatomiyalıq dúzilisin tereń úyrenip, hárbir bulshıq et, dene háreketi hám jaǵdayına ayrıqsha itibar bergen. Bul dáwirde deneniń tek sırtqı gózzallıǵı emes, al ishki ruwxıy jaǵdayı da plastika arqalı kórsetilgen. Michelangelo, Donatello, Rafael sıyaqlı xudojnikler óz dóretpelerinde insan plastikası arqalı ruwxıy tereńlikti, kúsh hám gózzallıq únlesligin kórsetiwge umtılǵan. Aktyor plastikası - bul aktyordıń dene háreketleri, mimikası, halatı, pozaları arqalı obraz jaratıw hám saxnada túsindiriw sheberligi depte ańlawǵa boladı. Bul tek sırtqı fizikalıq jaǵday emes, al ishki jaǵdaylardıń fizikalıq kórinisi bolıp tabıladı. Plastika arqalı aktyor saxnadaǵı dramalıq jaǵdaylardı, konflikt hám sezimlerdi kúsheytedi, tamashagóyge tásirshenlikti arttıradı. Áyyemgi Greciyada aktyorlar dene háreketi arqalı mifologiyalıq obrazlardı jaratqan. Evropada Stanislavskiy, Meyerxold, Brext sıyaqlı teatr tanıwshılar aktyor denesiniń ekspressiv kúshine úlken itibar bergen. Ásirese, Meyerxoldtiń «biomexanika» sisteması aktyor plastikası rawajlanıwında jana basqısh boldı. Onda dene háreketi arqalı dramalıq energiya kórsetiledi.

Zamanagóy teatr mekteplerinde aktyor plastikası óz aldına shınıǵıwlar arqalı rawajlandırıladı. Bul proceste aktyor:

- Dene erkinligi,
- Saxna keńisligin ańlaw,
- Háreket arqalı obraz kórsetiw,
- Ritm hám dinamikanı seziw,

Ishki halatlardı fizikalıq súwretlew sıyaqlı kónlikpelerdi iyeleydi.

Ayaq oyını, akrobatika, pantomima hám fizikalıq teatr (physical theatre) sıyaqlı shınıǵıwlar aktyor plastikasınıń tiykarın quraydı. Búgingi teatrda aktyordıń tek sóz arqalı emes, al dene arqalı da obraz jaratıwı úlken áhmiyetke iye. Nonsayverbal teatr, fizikalıq teatr, háreketler teatrında aktyor plastikası tiykarǵı quralǵa aylanadı. Tamashagóydi saxnadaǵı háreketler,

dene tili, halatlar arqalı seziwge iytermelew bul baǵdardıń tiykarǵı principlerinen biri. Teatr hám ayaq oyın ónerinde insan denesiniń háreketi sezimli hám dramalıq kórsetiw quralı sıpatında xızmet etedi. Ásirese, balette hárbir háreket jetik estetikalıq kompoziciyaǵa iye bolıp, ol arqalı insan keshirmeleri, waqıyalar hám keypiyat jetkeriledi. Zamanagóy ayaq oyını baǵdarlarında bolsa dene erkinligi hám ishki energiya tiykarǵı kórsetiw formasına aylanadı. Búgingi kúnde insan plastikası mádeniyatı moda kórkem óneri, performanslar, installyaciyalar hám vizual texnologiyalarǵa tiykarlanǵan kórkem ónerde keń qollanıladı. Hárbir insan óziniń dene kelbetine mádeniy hám estetikalıq qatnas jasawǵa umtıladı. Fizikalıq salamatlıq, sırtqı kórinis, háreket mádeniyatı - bulardıń barlıǵı plastikalıq sananıń rawajlanıwında áhmiyetli rol oynaydı. Sonday-aq, yoga, gimnastika, fitnes, poziciyalıq terapiya sıyaqlı denege tiykarlanǵan ámeliyatlar insan plastikası mádeniyatınıń zamanagóy túrleri bolıp esaplanadı. Insan plastikası mádeniyatı - bul tek ǵana kórkem ónerdiń bir baǵdarı emes, al insannıń óz denesine hám sanasına bolǵan estetikalıq múnásibeti. Ol mádeniyatlararalıq qarım-qatnas, gózzallıq normaları hám ruwxıy jaǵdaylardı bildiriw quralı sıpatında áhmiyetli rol atqaradı. Hárekettegi estetikalıq únleslik, dene tiliniń tereń ruwxıy mazmunı búgingi kúnde kórkem óner hám jámiyettiń rawajlanıwında ayrıqsha áhmiyetke iye. Aktyor plastikası - bul saxnadaǵı háreket mádeniyatı, dramalıq jaǵdaydı fizikalıq kórsetiw quralı hám aktyor sheberliginiń ajıralmas bólegi. Ol aktyorǵa obrazdı jáne de tereń, tábiyiy hám tásirsheńlew kórsetiw imkaniyatın beredi. Zamanagóy teatrda aktyor plastikası kórkem tásirshenlikti arttırıw quralı sıpatında óziniń áhmiyetin saqlap qalmaqta.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Stanislavskiy K. “Aktyorning ish usuli”. Toshkent, 1980.
2. Meyerxold V. “Teatr va biomekanika”. Moskva, 1922.
3. G‘ofurov A. “San’atshunoslik asoslari”. Toshkent, 2019.
4. Barba E. “The Paper Canoe: A Guide to Theatre Anthropology”, Routledge.
5. Arnheim R. “Visual Thinking”. University of California Press, 1969.
6. Berger J. “Ways of Seeing”. Penguin Books, 1972.

REZYUME. Ushbu maqolada inson plastikasi madaniyati tushunchasining mohiyati, tarixiy shakllanishi, zamonaviy san’atdagi ko‘rinishi va estetik qimmati tahlil qilingan hamda aktyor plastikasi tushunchasi, uning teatr san’atidagi o‘rni va namoyish vositasi sifatidagi ahamiyati ko‘rsatilgan. Inson jismi va harakati orqali anglatadigan go‘zallik, ruhiy va madaniy tafakkur darajasi asosiy e’tibor markazida bo‘lgan. Aktyorning tana harakati orqali obraz yaratish qobiliyati, sahnadagi jismoniy erkinlik va dramatik ko‘rsatish vositasi sifatida plastika vositalarining qo‘llanilishi haqida so‘z yuritilgan. Shuningdek, plastika san’atining teatr, o‘yin, haykaltaroshlik va boshqa san’at turlaridagi o‘rni ko‘rsatilgan hamda aktyor tayyorlashda plastik madaniyatning roli va amaliy ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется сущность, историческое формирование, проявление и эстетическая ценность культуры человеческой пластики в современном искусстве, а также понятие актерской пластики, ее роль в театральном искусстве и значение как средства выразительности. Красота, выражаемая через тело и движения человека, а также уровень духовности и культурного мышления находились в центре внимания. Обсуждается способность актёра создавать образы посредством физических движений, физическая свобода на сцене и использование средств пластики в качестве средства драматического представления. Также была показана роль искусства пластики в театре, танце, скульптуре и других видах искусства, а также обсуждена роль и практическое значение пластической культуры в подготовке актеров.

SUMMARY. This article analyzes the essence of the concept of human plasticity culture, its historical formation, its manifestation in contemporary art, and its aesthetic value. It also highlights the concept of actor plasticity, its role in theatrical art, and its significance as a means of expression. The focus was on the beauty expressed through the human body and movements, as well as the level of spiritual and cultural thinking. The actor's ability to create an image through physical movement, physical freedom on stage, and the use of plastic tools as a means of dramatic expression are discussed. The role of plastic arts in theater, dance, sculpture, and other art forms was also highlighted, and the role and practical significance of plastic culture in actor training were discussed.